

Kinh tế Việt Nam: PHÂN TÍCH - NHẬN ĐỊNH - DỰ BÁO

THÁCH THỨC NỘI TẠI TRẦM TRỌNG HƠN

Năm 2011, Long S. Le¹ đánh giá Việt Nam vẫn có hy vọng (dù ít) đuổi kịp Malaysia, Indonesia và Thái Lan (MIT) nhờ có thể tìm được "điểm cân bằng" giữa chủ nghĩa tư bản nhà nước (state capitalism) và phát triển kinh tế².

Tới năm 2013, tờ báo kinh doanh Bloomberg sử dụng thuật ngữ "thân hữu cánh hẩu" (nguyên văn: crony communist) khi mô tả nhân tố làm mất cân bằng giữa các quyền lực lãnh đạo, và giữa lãnh đạo với quần chúng.

Trên một phương diện khác, ông Trần Văn Thọ³ cũng cho rằng, tập trung nguồn lực cho doanh nghiệp nhà nước (DNNN) là làm giảm sức cạnh tranh quốc tế của kinh tế Việt Nam.

Chiến lược phát triển kinh tế mà ông Thọ đặt ra có lộ trình 3 bước:

- (1) Để "kê" các DNNN, quay sang "chăm sóc" khu vực tư nhân và FDI để khu vực ngoài quốc doanh lớn mạnh lên;
- (2) Tái cấu trúc DNNN và không cần lo lắng về những hệ lụy cho nền kinh tế

chung vì khu vực tư nhân và FDI đã lớn mạnh, sẽ đảm đương được;

(3) Khi các DNNN đã có hiệu quả hơn thì tiến hành tư nhân hóa/cổ phần hóa⁴.

Lộ trình này hợp lý về tư duy, nhưng xem chừng chưa triệt để hoặc ông Thọ chưa phân tích sâu vào những nhân tố để lộ trình được triển khai trôi chảy và thành công.

Sau một quãng thời gian ngắn, từ 2011 - 2013, nền kinh tế Việt Nam chưa đạt được mấy tiến bộ, thì thay vào đó, những vấn đề và thách thức nội tại đã biến hóa và dường như đang trầm trọng hơn.

M&A: CƠ HỘI TRONG KHỦNG HOẢNG VÀ MỐI LO THÂU TÓM

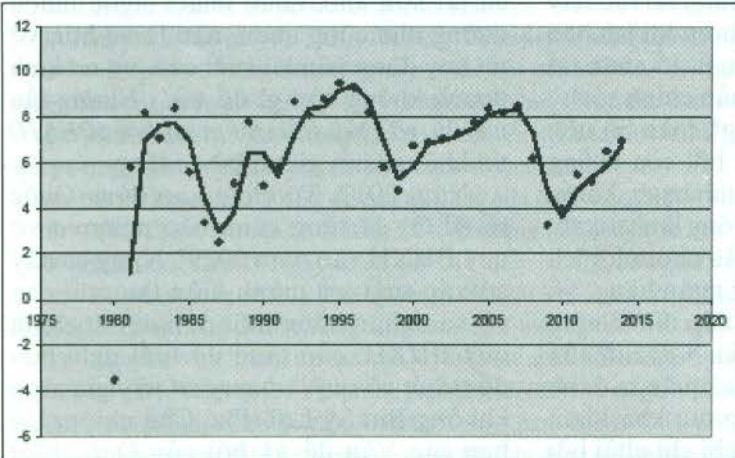
Hoạt động mua bán và sáp nhập (M&A) ở Việt Nam bắt đầu phổ biến từ khoảng năm 2000 và ngày càng nở rộ từ năm 2005.

Trước khi gia nhập WTO (năm 2007), mỗi năm có không quá 50 vụ M&A, song vài năm trở lại đây, hoạt động M&A đã có sự gia tăng cả về số lượng và giá trị giao dịch. Trong đó, đáng lưu ý nhất là năm 2011, với tổng giá trị thương vụ M&A ở mức kỷ lục 6,3 tỷ USD. Năm 2012, trong khi quy mô thị trường M&A tại Việt Nam giảm đáng kể so với năm 2011, đạt 4,9 tỷ USD với tổng số 157 thương vụ, thì tổng giá trị các thương vụ của các tập đoàn nước ngoài vẫn duy trì ở mức cao, 3,5 tỷ USD và chủ yếu là những thương vụ lớn. Trong Q1/2013, quy mô thị trường đạt khoảng 676 triệu USD với 14 thương vụ⁵.

M&A, một mặt, được xem như cơ hội giúp doanh nghiệp đổi mới công nghệ, tái cấu trúc hoạt động, mở rộng thị phần, thúc đẩy hợp tác chiến lược. Lực lượng khởi nghiệp Việt Nam cũng nhìn nhận M&A như giải pháp thu hồi vốn đầu tư với lợi nhuận cao, phòng ngừa rủi ro kinh doanh và bất trắc của môi trường kinh tế⁶.

Trong bối cảnh kinh tế suy thoái như hiện nay, các doanh nghiệp nhỏ "đầu quân" cho các tập đoàn lớn như một biện pháp chống đỡ khó khăn và cải thiện năng lực kinh doanh.

BIỂU ĐỒ: DAO ĐỘNG LÊN XUỐNG
CỦA TĂNG TRƯỞNG GDP TẠI VIỆT NAM TỪ NĂM 1980 - 2012 VÀ
DỰ BÁO ĐẾN NĂM 2015

Nguồn: Số liệu của Tổng cục Thống kê Việt Nam qua các năm và của IMF.

Tại Việt Nam, các nhà đầu tư Nhật Bản đang dẫn đầu thị trường M&A năm 2012. Tuy nhiên, sức hấp dẫn của thị trường Việt Nam với nhà đầu tư Nhật vẫn chỉ là hai yếu tố quen thuộc:

1. Tiềm năng tăng trưởng: có thể hiểu là sức tiêu dùng của người dân còn tăng lên. Với tâm lý chuộng hàng chất lượng cao của Nhật, điều này có thể hiểu được. Dù sức mua chung của toàn nền kinh tế có giảm thì hàng Nhật vẫn tiêu thụ tốt (tăng thị phần lên so với các hàng hóa khác) nhờ giá thành giảm (làm tại Việt Nam và tận hưởng các ưu đãi đầu tư, giá nhân công rẻ).

2. Giá lao động rẻ: Thực tế này đặt ra những câu hỏi về đích đến của nền kinh tế Việt Nam nếu cứ mãi áp dụng cách thức phát triển và thu hút đầu tư kiểu này. Có lẽ, phải rất lâu nữa, khả năng sáng tạo, tiếp cận và nắm bắt kiến thức mới, thậm chí là đóng góp tạo ra kiến thức mới của người lao động Việt Nam mới trở thành ưu thế thu hút chú ý của các nhà đầu tư nước ngoài.

Bên cạnh khu vực tư nhân, Chính phủ Nhật Bản còn chủ động tạo những kênh dẫn vốn mới vào Việt Nam. Chương trình "Tín dụng Hỗ trợ Đầu tư của Khu vực Doanh nghiệp" do JICA triển khai là một minh họa. Kể từ tháng 3/2011, JICA - vốn hoạt động tại Việt Nam như một tổ chức tài trợ phát triển - sẽ tham gia các hoạt động đầu tư có tính thương mại cao hơn. Cụ thể:

- JICA sẽ cấp vốn tín dụng cho các công ty liên doanh giữa các nhà đầu tư Nhật Bản và Việt Nam, hoạt động trong lĩnh vực: phát triển hạ tầng kinh tế - xã hội như cầu, đường, cảng, cấp nước, xử lý nước thải, sân bay, bệnh viện, trung tâm dạy nghề...

- JICA cung cấp tín dụng dài hạn bằng đồng Yên, lãi suất 2% đến 3%/năm (tùy dự án), thời hạn vay 20 năm (ân hạn không quá 5 năm).

- Tùy theo dự án, JICA có thể tham gia đầu tư với quy mô cổ phần nắm giữ không quá 25% dự án.

Toàn bộ chi phí xây dựng nghiên cứu khả thi của dự án sẽ được JICA tài trợ không hoàn lại.

Bên cạnh những biểu hiện lành mạnh của các cuộc M&A từ bên ngoài, thì trong nước lại đang nổi "sóng ngầm" đáng lo ngại. Không ít doanh nghiệp hiện nay đang lo ngại những nỗ lực thâm tóm thù địch từ các nhóm đối thủ cạnh tranh thông qua M&A. Những nỗ lực này thường bị gắn với sự kết hợp của một nhóm lợi ích bao gồm doanh nghiệp sản xuất - thương mại, tổ chức tài chính - tín dụng, và thậm chí cả hậu thuẫn chính sách⁷.

Đã có nhận định rất trầm trọng rằng⁸, toàn bộ nền kinh tế Việt Nam năm 2012 bao trùm bởi cơn cuồng phong thâm tóm doanh nghiệp không minh bạch, khiến hàng loạt doanh nghiệp bị phá sản. Sự không lành mạnh, thiếu minh bạch và sự lũng đoạn của các nhóm lợi ích về các chính sách tái cấu trúc hệ thống ngân hàng, về siết chặt tín dụng đã trở thành hung thủ tiêu diệt những doanh nghiệp lớn, triệt tiêu động lực kinh doanh của các doanh nghiệp Việt Nam... theo kiểu "quân ta đánh quân mình". Dự báo năm 2013 sẽ tiếp tục khó khăn và không loại trừ khả năng vẫn tiếp tục bị chi phối bởi nhóm lợi ích không lành mạnh.

VĂN HÓA KINH DOANH THIẾU HẠN SỰ KHOAN HOÀ CẦN THIẾT

VEF (ngày 30/4/2013) có bài "Doanh nghiệp Việt thích ra tòa hơn giảng hòa" nêu lên thực tế: 1% các vụ tranh chấp thương mại được giải quyết thông qua trọng tài thương mại. Dẫu vẫn biết "vô phúc đáo tụng đình" các bên tranh chấp vẫn thích đem nhau ra tòa hơn.

Bài viết chỉ ra các nguyên nhân như chưa có hiểu biết đầy đủ về công tác trọng tài thương mại, chưa có đủ tin tưởng vào năng lực đánh giá và phân xử của trọng tài. Tuy nhiên, nguyên nhân cốt yếu thì chưa được nêu rõ.

Văn hóa kinh doanh Việt Nam thiếu hẳn sự khoan hòa cần thiết. Điều này từ lâu đã được cụ Lương Văn Can chỉ ra như một điểm yếu của thương nhân Việt Nam. Thiếu khoan hòa vẫn được nhắc tới nhiều năm qua, nhưng chưa có thái độ cải sửa kiên quyết.

Hai đối tác từng làm ăn thành công nhưng chỉ một lần có "trục trặc" là sẽ mãi không bao giờ nhìn mặt nhau. Mọi tranh chấp đều phải có bên thắng tuyệt đối theo kiểu "người thắng lấy tất".

Cứ khăng khăng như vậy, doanh nghiệp Việt sẽ tự đánh mất những tiềm năng và cơ hội trong tương lai của chính mình.

Một khi có sự khoan hòa cần thiết, doanh nghiệp cũng tự có động lực xây dựng uy tín và gìn giữ danh tiếng kinh doanh.

NGUY CƠ VỠ QUỸ BẢO HIỂM XÃ HỘI

Xưa nay, mỗi lần nghe tin vỡ quỹ là dân cư lại xôn xao, nháo nhác. Nghe nhiều dường như cũng quen, nào là vỡ hụi, vỡ nợ huy động vốn lãi suất cao, vỡ nợ kinh doanh không còn gì để trả... Nhưng lần này là vỡ Quỹ Bảo hiểm xã hội (BHXH) thì không khỏi giật mình lo lắng.

Năm 2012, Tổ chức Lao động Quốc tế (ILO) đã từng cảnh báo nguy cơ vỡ quỹ BHXH vào năm 2029⁹. Nguy cơ này có xác suất trở thành hiện thực rất cao và xác nhận bằng một đề xuất từ chính quỹ BHXH: cần tăng độ tuổi nghỉ hưu để tránh vỡ quỹ¹⁰. Nguy cơ này gia tăng khi ông Bùi Sỹ Lợi (Phó Chủ nhiệm Ủy ban các Vấn đề xã hội của Quốc hội) trong trả lời phỏng vấn Báo Đất Việt

nhận định: quỹ BHXH có thể vỡ trước thời điểm dự báo¹¹.

BHXH là một loại bảo hiểm dài hạn, nhằm đảm bảo an sinh xã hội cho người lao động khi về già. Hiện nay, quỹ BHXH có thể bị "vỡ" do đang đối mặt với nguy cơ mất cân đối thu - chi. Tính riêng trong 2 tháng đầu năm 2013, tổng mức thu bảo hiểm chỉ đạt 15.988 tỷ đồng, trong khi tổng số chi lên đến hơn 23.866 tỷ đồng, mất cân đối gần 7.900 tỷ đồng.

Bình quân mỗi năm, số người tham gia BHXH bắt buộc tăng khoảng 0,3 triệu người, nhưng số người nghỉ hưởng BHXH còn lớn hơn, khoảng 0,5 triệu người. Số đối tượng hưởng BHXH một lần còn có xu hướng năm sau tăng cao hơn năm trước (năm 2012, số đối tượng hưởng BHXH một lần tăng 26% so với năm 2011).

Phản ứng có phần thờ ơ của công chúng trước nguy cơ này gây ngạc nhiên. Có thể giải thích với hai lý do:

i. Theo luật định, quỹ BHXH được bảo hộ bởi Chính phủ nên sẽ không có chuyện bị "vỡ". Ông Nguyễn Đình Khương, Phó TGD BHXH Việt Nam khẳng định rằng, nếu "vỡ quỹ", Chính phủ phải bù đắp vào¹². Điều này hoàn toàn hợp lý. Tuy nhiên, trong trường hợp phải bù thì Chính phủ sẽ lấy từ nguồn nào, cân đối ra sao để giảm thiểu tác động vĩ mô tiêu cực là những bài toán cần được giải cẩn trọng và thấu đáo.

ii. Không ít người tham gia BHXH với tâm lý "làm cho có, nộp cho xong" nhằm hoàn thành trách nhiệm và nghĩa vụ chứ hầu như không trông cậy vào khả

năng đảm bảo cuộc sống sau khi nghỉ hưu từ tiền trợ cấp BHXH.

Cho dù với lý do nào thì niềm tin của người dân với hệ thống an sinh xã hội vẫn bị lung lay và suy giảm.

Đã có những giải pháp kỹ thuật được đề xuất nhằm hóa giải nguy cơ, song đều chưa phải lời giải triệt để bởi mới chỉ tìm cách tăng thu, giảm chi, chống thất thu hoặc kéo dài thời điểm phải chi trả chứ chưa nâng cao hiệu quả hoạt động và hiệu suất sử dụng vốn của quỹ BHXH:

1. Có nhiều cách tăng mức đóng BHXH để tăng nguồn thu cho BHXH. Trở ngại là doanh nghiệp và người lao động hiện cùng phải đối diện với nhiều khó khăn kinh tế. Tăng mức đóng BHXH dù có mục tiêu dài hạn là phục vụ lợi ích người lao động, nhưng trước mắt có thể sẽ triệt tiêu nguồn thu nhập của người lao động bởi doanh nghiệp không chịu nổi gánh nặng chi phí phải giảm nhân sự, hoặc thậm chí là kết thúc sản xuất, kinh doanh. Trong tình huống này, gánh nặng cho quỹ BHXH nhiều khả năng cũng gia tăng do phải thanh toán các khoản trợ cấp thất nghiệp.

2. Tăng tuổi nghỉ hưu của người lao động, theo đó thời gian đóng bảo hiểm sẽ kéo dài và thời gian hưởng bảo hiểm rút ngắn đi. Tuy nhiên, giải pháp này gặp thách thức khá lớn vì bộ máy nhân sự của các doanh nghiệp, đặc biệt là DNNN, sẽ trở nên cồng kềnh và cơ hội việc làm cho người trẻ tuổi càng thấp đi. Đó là chưa kể tới việc quyền lợi của người đóng BHXH sẽ bị ảnh hưởng.

Trong khi chưa xuất hiện thêm đề xuất nào về tăng cường năng lực quản trị rủi ro, cải thiện chất lượng dịch vụ BHXH, nâng cao hiệu quả kinh doanh nguồn vốn BHXH, thì mới đây, Bộ Lao động, Thương binh và Xã hội cho biết sẽ trình Đề án Quỹ Bảo hiểm Hưu trí bổ sung, theo đó người lao động khi về hưu có thể nhận thêm 10 triệu đồng/tháng cùng với mức lương hưu hiện hành¹³. Kỳ vọng về lợi ích rất hấp dẫn, nhưng không đủ để xóa tan lo lắng và nhiều băn khoăn. □

1- Giáo sư và là Giám đốc Internanoinal Initiatives for Global Studies, University of Houston

2- Long S. Le (2011). *Vietnam's state capitalism and the rise of Southeast Asia*. East Asia Forum, 17/2/2011

3- Giáo sư Kinh tế tại School of Social Sciences, Waseda University

4- Tran Van Tho (2013). *The problem of Vietnamese gradualism in economic reform*. East Asia Forum, 12/4/2013

5- VnExpress (2013). *Doanh nghiệp Nhật dần đầu về M&A tại Việt Nam*, 25/4/2013, truy cập từ <http://vnexpress.net/gl/kinh-doanh/doanh-nghiep/2013/04/doanh-nghiep-nhat-dan-dau-ve-m-amp-a-tai-viet-nam/>

6- Vietfin (2012). *M&A trong giai đoạn chuyển đổi của kinh tế Việt Nam*, 26/4/2012, truy cập từ <http://www.vietfin.net/ma-trong-giai-doan-chuyen-doi-cua-kinh-te-viet-nam/>

7- DHVP Research (2013). *Về chủ nghĩa tư bản thân hữu*. DHVP Ecopolitik, Vo.;1, No. 2 p. 46, 6/4/2013

8- TTVN, Tâm thư của bà Hoàng Yến về những "âm mưu rình rập" Tập đoàn Tân Tạo, 18/4/2013

9- Phan Long (2012). *Nguy cơ vỡ quỹ bảo hiểm xã hội*. Báo Đầu tư, 28/8/2012

10- Báo Lao động (2013). *Không tăng tuổi nghỉ hưu, nguy cơ vỡ Quỹ BHXH sẽ rất lớn*, 20/2/2013, truy cập từ <http://laodong.com.vn/Cong-doan/Khong-tang-tuoi-nghi-huu-nguy-co-vo-Quy-BHXH-se-rat-lon/102902.bld>

11- Nguyễn Vũ (2013). *Có thể vỡ Quỹ bảo hiểm xã hội sớm hơn dự báo*. Báo Đất Việt 25/4/2013

12- Báo Đất Việt (2013). *Phó Tổng giám đốc BHXHVN: vỡ Quỹ, Chính phủ phải bù*, 24/4/2013 truy cập từ <http://www.baodatviet.vn/chinh-tri-xa-hoi/201304/Pho-Tong-Giam-doc-BHXH-VN-Vo-quy-Chinh-phu-phai-bu-2345885/>

13- Vietnamnet (2013). *Lương hưu thêm 10 triệu đồng mỗi tháng*, 29/4/2013 truy cập từ <http://vietnamnet.vn/vn/kinh-te/118974/luong-huu-them-10-trieu-dong-moi-thang-.html>